

Katja Hrobat: *Ko Baba dvigne krilo: prostor in čas v folklori Krasa.*
Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete, 2010, 314 str.: ilustr. (Zbirka Razprave FF)

Glavni fokus avtorice v tem delu je na razumevanju prostora kot kulturne krajine. To poskuša doseči s pomočjo povezovanja metod in izsledkov dveh disciplin – folkloristike in arheologije, deloma pa v svojo raziskavo vključuje tudi antropološka spoznanja o razumevanju prostora, spomina ipd. Delo je nastalo na podlagi terenskega raziskovanja folklornega izročila (ob upoštevanju arheoloških podatkov) Krasa, predvsem nekaterih vasi (Rodik, Slope, Lokev itd.) na tem območju, ki so se izkazale kot najprimernejše za raziskavo folklore v prostorskem kontekstu.

399

Interdisciplinarni pristop, ki ga je ubrala avtorica, je relativno nov, prav veliko raziskav, ki bi povezovala izsledke obeh disciplin, do sedaj še ni bilo, zato je delo, ki je bilo opravljeno v tej knjigi, toliko pomembnejše. Nekatero raziskavo so bile sicer že narejene, na Zahodu zlasti tudi v navezavi na antropologijo, v Sloveniji so posamezne že opravili arheologi (Božidar Slapšak), v zadnjem času pa v Sloveniji in tudi na Hrvaškem intenzivno potekajo predvsem na področju slovanske mitologije (Andrej Pleterski, Vitomir Belaj).

Po pregledu do sedaj opravljenih primerljivih raziskav avtorica v uvodnem delu knjige nadaljuje s problematiziranjem lastnega terenskega pristopa in izkušenj med zbiranjem izročila, zlasti odnosa informatorjev do lastnih pripovedi. Tu gre predvsem za problem izražanja “verjetja” v povedke, ki jih informatorji pripovedujejo folkloristu. To je vprašanje, ki so ga folkloristi pogosto načenjali, opozarjali na izmuzljivost našega razumevanja tega odnosa, na mnoge razloge za informatorjevo nerazkritje lastnega odnosa itd. (prim. Linda Dégh), a zavedanje tega problema je nujno za kakršno koli folkloristično terensko raziskavo oz. za pravilen odnos do zbranega gradiva tudi v vseh nadaljnjih fazah obdelave.

V naslednjem poglavju avtorica najprej pojasni nekatere ključne antropološke koncepte, pomembne za raziskavo percepcije prostora in časa (ki je s konceptom prostora neposredno povezan), kot so (kolektivni) spomin, lieu de memoire, vtisnjeni čas (embedded time), ter jih poveže s podatki s Krasa, ki jih je sama zbrala s terenskim delom ali se nahajajo v tem prostoru. Posebej tu izstopa njena analiza percepcije zgodovine vasi – od Ajdov, prvotnih prebivalcev, prek časa Turkov (v obeh primerih “Drugih”, “Kaosa”), ki prav tako predstavlja čas pred ustanovitvijo današnje vasi, do postavitve cerkve v središče vasi, ki jo Hrobatova na podlagi analize besedil prepoznava kot tisto časovno točko, ki na simbolni ravni pomeni “stvarjenje”, “kozmiziranje” vasi, prihod krščanstva in obenem začetek “našega” časa. Kot sklene, ima cerkev torej “vlogo simbolnega središča ne le v prostorskem kontekstu, temveč tudi v časovnem”. Takšno razumevanje simbolne zgodovine

se zdi glede na dosedanje raziskave percepcije prostora inovativna, a vsekakor utemeljena in prepričljiva interpretacija.

Nadalje se Hrobatova posveti raziskavi prostora kot socialnega konstrukta, se pravi človekovi konceptualizaciji prostora, v katerem živi, in njegove neposredne okolice. Temeljni koncept v taki konstrukciji prostora seveda igrajo *meje*, ki v tradicijskih predstavah vedno pomenijo meje med “tem” in “onim svetom”. Te se kažejo v prostoru na več mestih – prva ločnica je že prag, zatem ograda dvorišča, meja vasi in druge. Avtorica s pomočjo zbranih folklornih pripovedi utemeljeno pokaže, da se meje simbolno prekrivajo s “svetimi”, ali morda boljše – “zaznamovanimi” točkami v prostoru: večina izročila o nadnaravnem se namreč umešča prav na točke oz. linije, po katerih potekajo katastrske meje, ki simbolno torej označujejo mejo z onim svetom. Tu so posebej indikativni tudi verovanja oz. pripovedi o kačah kot posrednicah med svetovoma in obredi, povezani z njimi. Poleg teh meja se za mesta stika z onstranstvom praviloma kažejo tudi nekatera arheološka najdišča, pokopališče, vode, ceste, križišča ..., kar se izkaže tudi v analizi Hrobatove, ki jo podkrepi z mnogimi pripovedmi, ki se nanašajo na te točke in jasno implicirajo predstavo o stiku z onstranskim.

400

Pomemben koncept v strukturi prostora je tudi *središče* – prostor mora biti kozmiziran skozi “usrediščenje”, da v njem človek lahko živi. Skozi središče se namreč zagotavlja stik prostora z onim svetom, s “svetim”. Na podlagi terenske raziskave Hrobatova pokaže simbole tega središča v vaških skupnostih Krasa, ki se kažejo v obredih in pripovedih, ki se navezujejo na posamezne lokacije. To vlogo lahko igrajo cerkev, vodnjak, križišče, drevo in gore (kot os sveta), gore tudi na makroravni. Posebej pokaže tudi vlogo gozda kot liminalnega območja med središčem in mejo, jam, izvirov kot mesto stika z onim svetom ter obredov, ki začrtujejo vzpostavljene meje vasi. Na koncu opozori še na notranjo delitev vasi na dva dela ali več, ki se pogosto prav tako utrjuje prav skozi pripovedi in obrede.

Na koncu Hrobatova posebno poglavje posveti še “babi”, ki jo najdemo kot mitično bitje v vsej slovanski folklori, povsod v Sloveniji pa nastopa v toponimih in označuje tudi kamnite monolite v krajini, z njimi pa so ponekod, kot npr. na Krasu, povezani tudi obredi. Na podlagi temeljite analize verovanj, obredov, lokacij itd., ki se navezujejo na babo oz. s katerimi se ta povezuje, pokaže, da temeljna simbolika babe leži v njeni zvezi s plodnostjo, ki se kaže tako v izročilu, ki jo povezuje z vodo, s telesnimi tekočinami, padavinami, vetrovi kot v njenih prostorskih aspektih. Ta simbolika jo na nadaljnji, mitološki ravni, pripelje tudi do povezave s slovansko boginjo plodnosti Mokoš.

Kljub nekaterim posameznim raziskavam torej, ki so folkloro neposredno povezovale s prostorom, o katerem govori in znotraj katerega kroži, je pričujoča knjiga prva raziskava na Slovenskem, ki si je to povezavo vzela kot izhodišče za temeljito in relativno široko zastavljeno raziskavo, temelječo na terenskem delu. Avtorica je delo brez dvoma opravila odlično. Pokazala je sposobnost tako za terensko delo, ki je zahtevalo precej časa, kot tudi za vse nadaljnje faze znanstvenega dela in obenem pokazala veliko mero samostojnega razmišljanja in inovativnosti.

Rezultat je knjiga, ki skozi folklorno izročilo, umeščeno v prostor, tudi v navezavi na obrede in arheološke najdbe, celovito prikaže simbolno razumevanje prostora na Krasu oz. v nekaterih vaseh na Krasu, ki bi se sicer izmaknilo našemu pogledu.

Mirjam Mencej

Marija Makarovič: *Oblačilna kultura v Zgornji Savinjski dolini.*
Ljubljana: Javni sklad Republike Slovenije za kulturne dejavnosti, 221 str., ilustr. 401

V okviru Zveze kulturnih organizacij je leta 1986 izšla prva knjiga iz serije *Slovenska ljudska noša v besedi in podobi*, v kateri je Marija Makarovič obravnavala oblačenje kmečkega prebivalstva v Dobropolju. V devetih zvezkih iste avtorice so s sodelovanjem več različnih umetnic, ki so prispevale rekonstrukcijske slike, sledile obravnave oblačenja kmečkega prebivalstva v Slovenski Istri; na Kozjanskem; v Kostelu; v Ziljski dolini na Koroškem; Poljanski dolini v Beli krajini; Litijskem Posavju; na Blokah, Cerknici z okolico, Loški dolini in Vidovski planoti na Notranjskem; v Beltincih z okolico ter v desetem zvezku v Adlešičih, na Sinjem Vrhu in Vinici v Beli krajini. V času izdajanja te serije

se je Zveza kulturnih organizacij preoblikovala v Sklad Republike Slovenije za kulturne dejavnosti, ki je leta 1999 izdal zadnji zvezek, zunaj serije, a z enakim namenom pa sta pod ponovno prenovljenim imenom izdajatelja – tokrat Javnega sklada Republike Slovenije za kulturne dejavnosti – izšli še knjigi *Po sledeh noše v Beli krajini* iste avtorice in knjiga Alenke Pakiž “*Ribščan' smo se l'pu nosil'!*”. Ob naštetih delih je Marija Makarovič v zadnjih dveh desetletjih pri drugih založnikih izdala še kar nekaj knjig in člankov, v katerih je na podoben način kot v prvo omenjenem delu te vrste, a navadno precej podrobneje, obravnavala oblačenje kmečkega prebivalstva na določenih območjih slovenskega etničnega ozemlja (npr. *Oblačilna kultura v Rožu*, *Oblačilna kultura v Podjuni*, *Oblačilna kultura na Tolminskem*, *Obleka predela človeka*; *Oblačilna kultura v Križevski fari* ...), tem pa v letu 2011 dodala delo *Oblačilna kultura v Zgornji Savinjski dolini*. Od *Prvega zvezka*, ki je obsegal 26 črno-belih strani formata A4 in pet barvnih strani z rekonstrukcijskimi slikami formata A3, se je obseg povečeval do tu obravnavane knjige, izdane v trdi vezavi, z 218 barvnimi stranmi formata A4 in s prek 260 slikami. Uredništvo *Prvega zvezka*, ki je ugotavljalo, da »so vsa dela o slovenski ljudski noši razprodana, povpraševanje po njih pa zelo veliko«, in si želelo, da bi bila z izdajami “podoba slovenskih ljudskih noš zaokrožena”,